Eläkkeellä olevan porilaisen kirurgin Jyrki Heinosen isä Viljo Heinonen osallistui 17-vuotiaana Aunuksen sotaretkelle 1919 ja jäi sotavangiksi. KUVA: HEIKKI WESTERGÅRD

Kirja, josta isä ei puhunut

Aunuksen sotaretkella 17-vuotiaana vangiksi jäänyt Viljo Heinonen kirjoitti uskomattomasta sotaretkestään kirjan. Suomessa hänestä oli ollut jo sanomalehdessä kuolinilmoitus.

TILAAJILLE, Satakunnan Kansa 7.2.2021

Jukkapekka Varjonen

Jyrki Heinonen hivelee vanhaa kirjaa hellästi. Poikavuosinaan hän ahmi kirjan läpi monta kertaa. Jyrki Heinosen isä Viljo Heinonen kirjoitti lähes sata vuotta sitten kirjan sotaretkestään, jonka uskomattomiin tapahtumiin jo sen nimi viittaa: Kaksi vuotta kuolleena (1924).

Vuonna 1919 Suomessa eli vahvana Suur-Suomi-aate. Nuoressa tasavallassa eli voimakkaana halu liittää rajan taakse jääneet veljeskansat Suomeen. Heimoveljien puolesta pääosin vapaaehtoisista muodostetut joukot toteuttivat yhteensä kahdeksan sotaretkeä eli niin sanottua heimosotaa Itä-Karjalaan, Petsamoon, Viroon ja Inkeriin 1918–1922.

Viljo Heinonen kirjotti sotavankivuosistaan Kaksi vuotta kuolleena -kirjan. Satakunnan maakuntakirjastossa kirjasta on pokkariversio. KUVA: HEIKKI WESTERGÅRD

17-vuotias Viljo Heinonen oli ollut jo vuoden 1918 sisällissodassa, kun nuori vapaaehtoinen suuntasi liittämään Laatokan ja Äänisen välissä sijaitsevaa Aunuksen Karjalaa osaksi Suur-Suomea.

Viljo Heinonen menee kirjassaan suoraan asiaan. Lukiolaisen sotaretki Laatokan toisella puolella Aunuksella ehtii kestää vain kahdeksan sivua, kun hän jää kiinni. Tiedusteluretkeä seurannut yllätyshyökkäys Tuulosjoen yli venäläisten tukikohtaan epäonnistuu pahoin. Vihollisen konekivääriammunta aiheuttaa sekasortoisen paon ja muiden jälkeen jäänyt Viljo Heinonen huomaa eksyneensä pimeässä metsässä. Heinosen onneksi hän jää venäläisten sotilaitten vangiksi. Aunuksen sodassa oli monessa paikassa vastakkain valkoisia heimosotureita ja Neuvosto-Venäjälle paenneita suomalaisia punakaartilaisia. Vuoden 1918 sota oli osapuolilla tuoreessa muistissa, eikä vihollisia kunnioitettu. Niin ”lahtarit” kuin ”punikit” teloittivat vangitsemansa maanmiehet.

Rahja kiristää paljastamaan tiedot

Viljo Heinonen joutuu kuulustelusta toiseen. Tulkkeina ovat karjalainen hevosmies ja venäläinen matruusi. Kuulusteluissa ihmetellään Heinosen nuorta ikää ja yritetään saada häneltä selville muun muassa blindashin eli konekivääripesäkkeen sijainti.

Vankeuden edetessä Heinosen vaatteet vaihtavat omistajaa, punaupseeri ottaa vyön, sarkahousut ja saappaat vaihtuvat heikompilaatuisiin.

Heinonen viedään savuavan Aunuksenkaupungin ohitse Lotinapeltoon. Siellä häntä kuulustelee kuuluisa punaupseeri **Jukka Rahja**. Kirjan mukaan nuoren lukiolaispojan ja pelätyn bolševikkijohtajan kesken syntyy kina siitä, oliko vuoden 1918 sota kansalaissota tai vapaussota. Kuulustelun aikana Heinonen huomaa Rahjan olevan hyvin perillä Suomen asioista

Nuori Viljo Heinonen.KUVA: HEIKKI WESTERGÅRD

Kuulustelun päätteeksi Rahja käskee paikalle kaksi sotilasta kivääreineen. Nämä veivät hänet aluksi kirkon ja hautausmaan suuntaan, mutta vievät lopulta takaisin tyrmään.

Jälkikäteen Heinonen pohtii, oliko Rahja yrittänyt kiristyksellään saada paljastamaan rintamatietoja. Tapahtuiko kuulustelu oikeasti? Sitä emme koskaan saa tietää. Rahja murhattiin elokuussa 1920.

Lotinapellosta Viljo Heinonen kuljetetaan junalla Pietariin. Ensimmäinen ihmettelyn aihe on, kuinka Pietari on koristeltu valkoisin lipuin. Hetken päästä hänelle selviää, että Venäjän vuoden 1917 vallankumouksen punaiset liput olivat jo haalistuneet valkoisiksi.

Heinosta kuljetaan paikasta toiseen, kun kukaan ei tunnu tietävän, mihin sotavanki pitäisi viedä. Apua käydään kysymässä muun muassa Pietarin kuuluisaa Talvipalatsia vastapäätä olevassa rakennuksessa, jossa toimi puna-armeijan esikunta.

Lopulta hän päätyy vankilaan, jossa on myös monia puna-armeijasta arestirangaistuksia saaneita inkeriläisiä läheisestä kasarmista. Monen rangaistuksen taustalla on luvaton poissaolo. Heinonen herättää kummastusta ja ihmettelyä, miksi sotavanki on arestissa olevien sotilaiden joukossa eikä sotavankileirillä tai työmaalla. Asiaa selvittämään lähtenyt upseeri jää sille tielleen, ja Heinosen vankeus jatkuu.

Vain kaksi sotavankia selviytyi

Heinonen on vankilassa pari kuukautta. Neuvosto-Venäjä käy parhaillaan sotaa monella rintamalla, ja kansa näkee nälkää. Vankilassa tilanne on vielä kurjempi. Heinonen mittaa kirjassaan päivittäisen ruoka-annoksensa ryssänlimpulla. Puoli naulaa leipää painaa noin 200 grammaa. Useana päivänä hän ei saa minkäänlaista leipäannosta.

Vähitellen Heinonen alkaa saada kohtauksia. Hän saa vaivaansa lääkkeitä, mutta ruoka-annokset pysyvät yhtä vähäisenä. Vaikka lääkärillä käynti ei tuonut apua varsinaiseen ongelmaan, kuulee hän myöhemmin, että se mahdollisesti pelasti hänen henkensä.

Heinonen oli vankilassa ystävystynyt toisen heimosoturin **Toivo Kaasalaisen** (synt. 1896) kanssa. Heinosen palattua vankilaan on Kaasalainen kadonnut. Vasta muutama vuosi myöhemmin Viljo Heinonen saa tietää, mitä tapahtui. Jyrki Heinosella on isänsä kirjoittamat muistiinpanot. Niiden mukaan Toivo Kaasalainen otti Viljo Heinoseen yhteyttä Kaksi vuotta kuolleena -kirjan ilmestymisen jälkeen.

Heinosen ollessa lääkärissä kaikki vankilan Aunuksen vangit oli viety Kaasalaisen mukaan Gorohojava-kadulle sijaitsevaan vankilaan. Kadulla toimi Neuvosto-Venäjän salainen poliisi Tsheka. Siellä kukin vangeista oli tuomittu kuolemaan. Toivo Kaasalainen odotti vuoroaan, mutta sitä ei koskaan tullut. Parin kuukauden päästä hänet siirrettiin Moskovaan, jossa venäläisupseeri ihmetteli, miksi Kaasalaisen papereissa mainittua kuolemantuomiota ei ollut pantu käytäntöön.

Kun Kaasalainen ei osannut selittää syytä, päätteli venäläisupseeri ”ulkomaalaisilla” tapahtuneen virheen ja veti kuolemantuomion yli ristin. Suomen ja Neuvosto-Venäjän rauhansopimuksen jälkeen Toivo Kaasalainen matkusti salaa Pietariin ja sieltä Suomeen. Viljo Heinosen mukaan Toivo Kaasalainen oli myöhemmin Suomessa poliisilaitoksen palveluksessa ja sitä kautta selvitti Aunuksen vankien kohtalon.

”Hän sai selville, ettei kukaan muu pelastunut kun me kaksi. Minä siksi, että satuin olemaan tunnin verran lääkärin luona ja Toivo siksi, että punaupseereille oli sattunut kirjanpitovirhe”, kertoo Heinonen muistiinpanoissaan.

Lopulta Viljo Heinonen pakkovärvätään puna-armeijaan. Oliko hänellä vaihtoehtoja? Tokkopa. Jos kesäaikaan vankilassa oli pulaa ruuasta, voi vain kuvitella, minkälaiset olosuhteet olivat talvisin. Heinonen listaa saavansa sotilaana päivässä puolitoista naulaa leipää ja kaksi lämmintä ruokaa. Ruoka-annos ei siis ole vieläkään suuri, mutta sillä sotilaan pitäisi jaksaa myös sotia.

Heinonen kertoo kirjassaan kaavailleensa karkaavansa Suomeen saman tien. Suunnitelma osoittautuu mahdottomaksi. Pietarissa on 340 siltaa. Kun jokaista siltaa vartioitiin eikä Heinosella ollut Pietarin ulkopuolelle oikeuttavaa lupalappua, jäi suunnitelma toteutumatta.

Luterilaista luullaan kommunistiksi

Viljo Heinonen oppii vähitellen toisia seuraamalla puna-armeijan komennot. Hän on koulussa opiskellut venäjää, ja paljastaa monessa kohtaa kirjaa tiedonjanonsa. Sanomalehden lukeminen, vaikka se oli täynnä tiukkaa propagandaa, oli vankilassa ainoa nautinto.

Heinonen päätyy inkeriläisistä koostuvaan komppaniaan. Moni heistä oli pakotettu puna-armeijaan, eivätkä he siis olleet kommunisteja. Neuvosto-Venäjän alkuaikoina sotilaiden puoluekantoja ei kyselty, vaan jokainen sotilas oli sisällissodan aikaan tärkeä. Vasta rauhan aikaan, kun kommunistit olivat päässeet lopullisesti valtaan, käynnistyivät monenlaiset puhdistukset ja teloitukset, kun puolue halusi päästä eroon vastavallankumouksellisesta aineksesta.

Kirjassa Heinonen paljastaa ”valkolaisuutensa” kirjoittamalla nimensä väärin. Kommunistihallinto oli muuttanut kyrillisiä kirjaimia niin, että Heinoselle meni aikansa tajuta, että kirjoitti Viljo-nimensä tsaarin ajan mukaan.

Vähitellen hänestä tuleekin Vasili Geinonen. Puna-armeijan soturina hän saa vapaa-aikanaan käydä Pietarissa. Heinosen kirja muuttuu pienoiseksi matkaoppaaksi, kun hän

ihailee Eremitaasin Rembrandt-kokoelmaa. Iisakin kirkossa vieraillessa hän seuraa lapsen kastetilaisuutta. Neuvostovalta sulki kirkon 1928, mutta vielä 1919 kirkot toimivat siihen tapaan, ettei ainakaan Heinonen huomannut toimituksessa mitään merkillistä.

Vielä tuohon aikaan uskonto on vahvasti mukana muutenkin ihmisten elämässä. Heinosta epäilläänkin ajoittain tulenpalavaksi kommunistiksi, kun hän ei ennen ruokailua tee ristinmerkkiä. Heinosen selitykset siitä, etteivät luterilaiset niin tee, kaikuvat kuuroille korville. Tavallinen kansa ei selvistäkään tiennyt luterilaisuudesta.

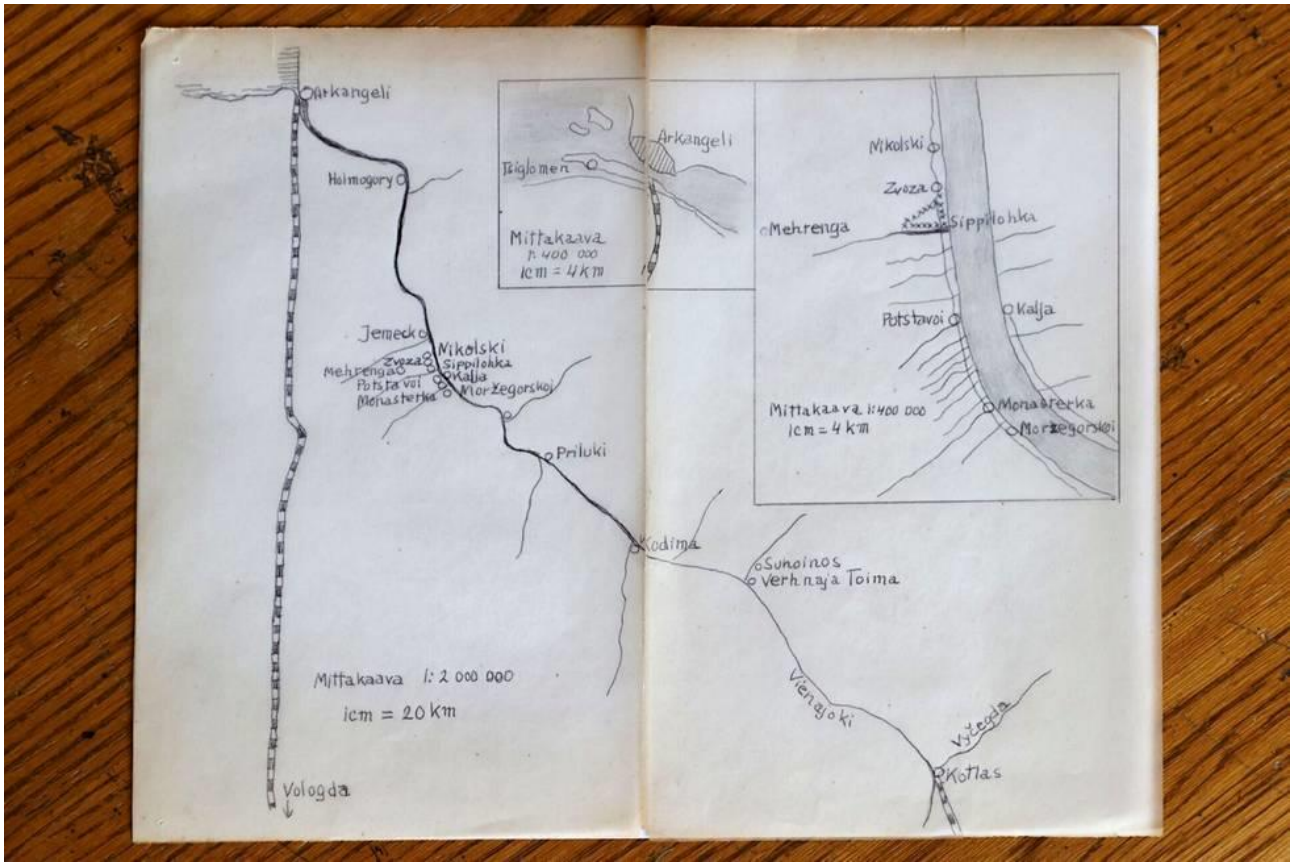

Viljo Heinosen piirtämä kartta Arkangelin rintamalta.KUVA: HEIKKI WESTERGÅRD

Sota komanskeja vastaan

Elokuussa Heinosen elämä muuttuu 1919 taas oikeaksi sotilaan elämäksi, kun Heinosen rykmentti saa käskyn lähteä pohjoisen rintamalle. Junamatka päättyy Kotlasin kaupunkiin, joka sijaitsee noin 600 kilometrin päässä Arkangelista.

Venäjällä elettiin vuosina 1918–20 raivokasta sisällissotaa, kun puna-armeija kävi sotaa valkoisia joukkoja vastaan ympäri maata. Pohjois-Venäjällä, Murmanskin ja Arkangelin alueilla valkoisia tuki sodassa Neuvosto-Venäjää vastaan ympärysvallat Iso-Britannia, Yhdysvallat, Ranska ja Kanada.

Puna-armeijassa brittejä kutsuttiin komanskeiksi ”come on” -lauseen mukaan. Erityisesti brittialusten tykistö herättää kauhua puna-armeijassa.

Sotaan valmistauduttiin heikoilla opeilla. Heinosen mukaan sotilaille opetetaan, kuinka kivääri lataaminen ja laukaisu sujuu, mutta tähtäinlaitteen käyttöä ei selitetä. Kirjassa

Heinonen ei peittele vastenmielisyyttään sotia bolševikkien puolesta. Vartiointivuoroissa hän piirtelee kiväärinpiipulla kuvioita hiekkaan, sotatilanteissa hän ampuu reilusti ohitse.

Neuvosto-Venäjän riveissä taistelevia suomalaisia punaisia kohtaan hän ei tunne sympatiaa, vaikka tavallaan antaa heille tunnustuksen. Nämä taistelevat aatteen puolesta paljon urhoollisemmin kuin inkeriläisistä ja venäläisistä kootut sotajoukot.

Armeija marssii vatsallaan

Sota syksyisessä Pohjois-Venäjässä on rämpimistä soisilla teillä ja kasvavissa lumikinoksissa. Majoituspaikkoja on vähän, ja yhdessä talossa väki nukkuu suuressa leivinuunissa, kun muutakaan vapaata paikkaa ei enää ollut.

Sotajoukot jättävät taakseen sotkuiset talot ja majapaikat, kun kukaan ei uskonut enää palaavansa sinne takaisin. Vanhan viisauden mukaan armeija marssii vatsallaan. Myös Heinosen huomio keskittyy kirjassa päiväannoksiin. Vaikka annokset ovatkin suurempia kuin vankilassa, on energiankulutus suurta ja talvi lähestyy. Päivämarsseilla on pituutta jopa 85 kilometriä, juoksuhautojen kaivaminen routaisessa maassa on raskasta.

Myös annokset pienenevät ajoittain. Saavatpa he kerran leipäannoksen sijaan pelkkiä ruisjauhoja. Kun rasvaa ei ollut käytettävänä, jämähtävät nuotiossa paistetut leipätaikinat kiinni lapioon. Kelien kylmetessä sotilaat polttavat lämmitelläkseen muun muassa puhelinlankaa, vaikka tietävät sen vaikeuttavan sotaponnisteluja. Puhelinlangan polttaminen ei muutenkaan ollut fiksua. Palaneen kumin käry on niin pistävää, että se ajaa sotilaat ulos kylmyyteen.

Kun Saksa antautuu marraskuussa 1918, vähenee brittien halu sotia valkoisten rinnalla. Viljo Heinosen mukaan erityisesti Sippilohka-joen taistelu kääntää sodan Neuvosto-Venäjän eduksi. Asemasodaksi jämähtänyt sota nytkähtää, kun valkoisten puolelta 50 sotilasta antautuu ja päästää punaiset varustuksen sisälle. Helmikuussa 1920 Heinosen joukot saapuivat Arkangeliin.

Puolan sodassa ilman asetta

Arkangelin antauduttua sotilaita tarvitaan jo muualla ja Heinosen joukot lähetetään toukokuussa Puolan rintamalle. Puolan ja Neuvosto-Venäjän 1919 käynnistynyt sota oli kääntymässä puolalaisille, kun se oli valloittanut jo Minskin ja Kiovan Nyt oli puna-armeijan vuoro näyttää voimaansa, ja rintama lähestyi Varsovaa. Miestappiot ovat suuria. Heinonen kertoo, kuinka punakaartilaisista koostunut suomalainen 480. rykmentti kärsi niin kovat miestappiot, että se oli jatkossa vain 480. rykmentti. Suurin osa suomalaisista menehtyi.

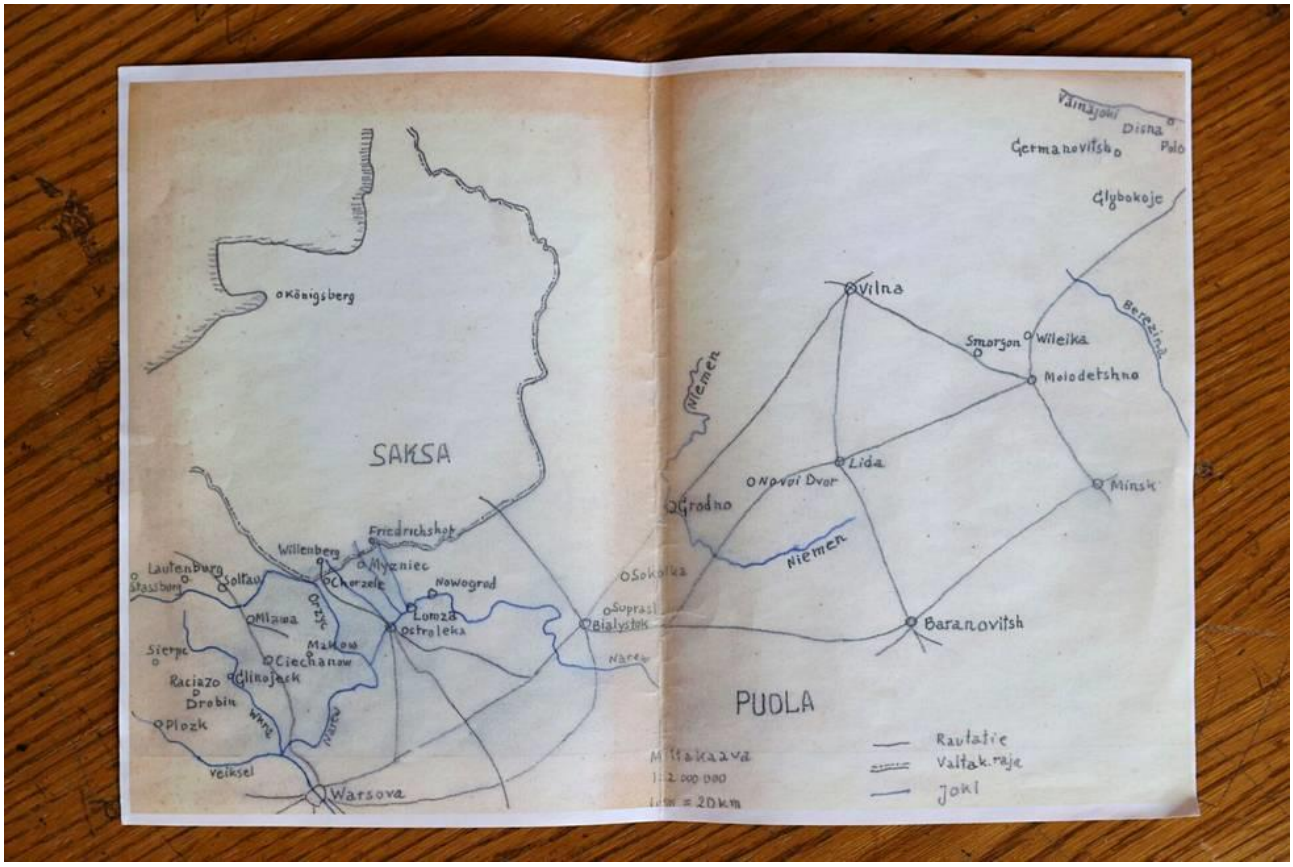

Viljo Heinosen piirtämä kartta Puolan rintamalta.KUVA: HEIKKI WESTERGÅRD

Rintamalla Heinonen kuulee yllättävän käskyn. Kaikki mobilisoidut Suomen alamaiset oli vapautettava puna-armeijasta, sillä Suomi ja Neuvosto-Venäjä olivat aloittaneet rauhanneuvottelut. Heinosen komppanian inkeriläisistä parikymmentä oli Suomen alamaisia, muut Venäjän. Nämä niin sanotut suomenmaakkoiset olivat muuttaneet Venäjälle vasta parin kolmen viimeisen sukupolven aikana, ja siksi elivät Inkerinmaalla Suomen alamaisina.

Suomen kansalaisilta otettiin pois sotilaan varustukset, kuten kiväärit ja selkäreput. Samalla prikaatille tulee kuitenkin hyökkäyskäsky ja luovutuspaperit jäävät jonnekin matkan varteen. Vähillä vaatteilla ilman aseita seurasimme puna-armeijan mukana, kirjoittaa Heinonen.

Puolan rintama oli myös iso. Siinä, missä Arkangelin rintamalinja oli kymmenen kilometriä, oli se nyt 900 kilometriä leveä. Seuraa pitkiä marsseja suuntaan ja toiseen. Puolalaiset valtaavat maataan takaisin niin, että lopulta noin 150 000 puna-armeijan sotilasta on saarroksissa. Heinoselle tilanne on tukala, sillä hän on luovuttanut aseensa pois. Varsinkin kasakat epäilevät hänen olevan kiväärinsä heittänyt sotilaskarkuri. Tien varret ovat täynnä muistutuksia siitä, mikä on karkurien kohtalo.

Puolalaisillekaan ei voi antautua, sillä he olivat jo kokeneet, miten puna-armeija valloittajana kohteli Puolaa. Lopulta Heinosen joukot päätyvät Puolan ja Saksan rajalle ja joukkoantautuminen tapahtuu elokuun 25. päivä 1920. Rintama oli 300 kilometrin päässä.

Suomessa etusivun uutinen

Saksassa sotavangit kävelevät ensin Itä-Preussissa Willenbergin kaupunkiin. Sotavankien suuresta määrästä johtuen vankeja kuljetettiin ympäri Saksaa niin, että Heinonen päätyy Etelä-Saksan Baijeriin Baureuthin vankileirille. Lokakuussa 1920 Viljo Heinonen kuulee Tarton rauhansopimuksesta ja pystyy lähettämään ensimmäisen kirjeen kotiin Turkuun. Marraskuussa hän saa sähkösanoman siitä, että kirje on tullut perille. Turussa Uusi Aura -lehdessä oli ollut jo kuolinilmoitus sammuneiden toiveiden merkkinä. Heinosen uskomaton tarina on Suomessa uutinen, josta uutisoivat niin Aamulehti kuin Helsingin Sanomat.

Todellisuus on usein tarua ihmeellisempi.

Lyseolainen Wiljo Armas Heinonen, jonka luultiin kaatuneen Aunuksessa, kirjoittaa kotiinsa Bayrethin wankileiristä Baijerista.

Aunuksen taistelussa toukokuulla 1919 kaatui useita Turun poikia, jotka wapaaehtoisina oliwat menneet taistelemaan Aunuksen wapauden puolesta. Näiden joukossa oli mainittu nim. huhtik. 18 p:nä 1902 syntynyt, siis 17 wuotias lyseolainen Wiljo Armas Heinonen, kirjapainomme johtajan, faktori W. Heinosen poika. Hänen ruumistaan ei kuitenkaan löydetty, eikä hänestä sittemmin mitään ole kuultu ennenkuin eilen aamulla häneltä saapui kotiinsa kirje Bayrethin wankileiristä Baijerista, Saksasta.

Yöllä toukok. 27 pwää wasten 1919 oli hänet 40-miehisen tiedustelijajoukon mukana lähetetty ottamaan selkoa wihollisen asemista Tuuloksenjoen tuolla puolen. Tämä tiedustelijajoukko joutui wihollisten kuulasateeseen päästyään noin 100 metriä lähelle heidän linjojaan. Tiedustelijat pakeniwat rämekorpien läpi, mutta siellä joutuikin Wiljo Heinonen, kuten hän nyt kirjeessään ilmoittaa, bolshewikien wangiksi.

Wanki wietiin Pietariin suomalaisten kommunistien tutkittawaksi ja pantiin sitten 2 kuukaudeksi wankeuteen. Sieltä hänet, kuten niin monta muutakin wankia, siirrettiin pakolla punaisten armeijan „walwonnan alaiseksi". Elok. 10 p:nä 1919 tämä armeija-osasto siirrettiin Arkangeliin, jossa joukkoa pidettiin 9 kk., minkä jälkeen se siirrettiin Puolan rintamalle. Siellä oli joukko 4 kk., kunnes wiime elok. 25 p:nä sen oli pakko paeta yli rajan Saksaan, jonne punaisen Neuwosto-Wenäjän koko 4:s armeija, 58,000 miestä, pakeni.

Saksassa miehet sijoitettiin moniin wankileireihin, suomalaiset, yhteensä noin 30, Bayrethiin.

Näiden suomalaisten joukossa ilmoittaa Wiljo Heinonen olewan neljä pakko-ottolaista, jotka, joukossa Heinonenkin, syysk. 15 p:nä oliwat wankileirin komentajalle kirjoittaneet wapauttamisanomuksen ilmoituksineen mitenkä heidät oli punaisten joukkoon wiety, pyytäen, että heidät Suomen alamaisina ja eipunaisina wapautettaisiin. Tämä anomus on lähetetty Suomen konsulille Berliiniin ja odottawat suomalaiset, että heidät, kuten jo samalla tawalla punaisten armeijaan wiedyt Unkarin alamaiset, wapautetaan. Wiljo Heinonenkin, joka koko 1½ wuoden aikana ei ole kotoaan eikä Suomesta mitään kuullut, toiwoo hartaasti, että wapautuksen päiwä pitkien kärsimysten jälkeen pian koittaisi. Hän toiwoo, että kotona tehtäisiin, mitä woitaisiin hänen wapauttamiseksen.

Suuri oli kotona ilo, kun jo kuolleeksi luulta poika näin antoi tiedon, että hän elää, ja että hänessä pitkästä kirjeestä päättäen edelleen sykkii entinen rehellinen, reipas suomalainen sydän. Toiwokaamme, että Wiljo Heinonen pian on päässeä pois tukalista elämänwaiheistaan kotinsa ja toweriensa luo, kehittymään kotimaassaan kelpomiehekseen sillä elämänkokemusten karaisemalla waikutuksella, jonka hän jo niin nuorena runsain mitoin on saanut osaksensa seikkailuissa, jotka todellakin owat tarua merkillisemmät.

Uutinen Viljo Heinosesta Uusi Aura -lehdessä 2. marraskuuta 1920.

Vapautuminen kestää kuitenkin vielä neljä kuukautta, sillä diplomaattipiireissä joudutaan vääntämään kättä siitä, mitä tehdä Saksassa antautuneelle, Neuvosto-Venäjän joukossa Puolassa sotineelle Suomen kansalaiselle.

23. helmikuuta 1921 vankileirin komentaja vapauttaa Heinosen ja maaliskuussa 1. päivä 1921 hän saapuu Suomeen.

Yhä kaatuneiden joukossa

Heinosen sotatarina on yhä uskomaton. Itse asiassa Viljo Heinonen on yhä internetissä löytyvässä Kansallisarkiston Suomen sotasurmat 1914–1922 - tietokannassa. Kukaan ei ole muistanut poistaa häntä menehtyneitten joukosta.

Viljo Heinonen kirjoitti kokemuksistaan kaksi kirjaa. Ensimmäinen, vuonna 1921, oli pienehkö kirjanen, jossa hän kertoo sotaretkensä keskeiset tapahtumat. Vuonna 1924 julkaistussa Kaksi vuotta kuolleena -kirjassa oli sivuja jo 310. Kirja vetää vielä sata vuotta myöhemmin mukaansa. Vaikka siinä toki on ajalle tyypillistä ryssittelyä ja suomalaisuuden korostamista, ei sen propaganda ole liian päälleviivattua.

Viljo Heinosen kirjoitus on elävää ja täynnä mehukkaita yksityiskohtia. Vaan mitä Viljo Heinonen kertoi kirjasta pojalleen? Jyrki Heinonen joutuu antamaan kielteisen vastauksen. – Kun olin noin 10-vuotias, äiti näytti kirjahyllystä kirjan. Samalla hän käski, etten saa kysyä siitä mitään isältä. Kilttinä poikana tottelin äitiä.

Miksi isä vaikeni?

Näin jälkikäteen voi antaa parikin selitystä käytökseen. Ensinnäkin Aunuksen sotaretki ei ollut mitenkään kunniakas. Tavoite jäi saamatta eli Aunuksen liittäminen Suomeen. Jääkäriluutnantti Carl Sovelius kutsui sotaretkeä kevytmieliseksi yritykseksi. ”Mitään etua ei retkestämme ollut Suomelle eikä Aunukselle, mutta toki sai moni hyvä ja urhoollinen nuorukainen uhrata elämänsä, eikä aunuslaisten asema parantunutkaan tappiomme johdosta”, kirjoitti Sovelius 1922.

Toinen selitys vaitonaisuuteen lienee siinä, etteivät heimosoturi Heinosen sodat siihen loppuneet. Talvisotaan 1939 ei enää kuitenkaan lähtenyt seikkailunhaluinen lukiolainen vaan perheellinen, keski-ikäinen lukion rehtori. Heinonen osallistui talvisotaan satakuntalaisen Jalkaväkirykmentti 8:n tiedustelu-upseerina. Arvatenkin hän näki kaatuneiden joukossa oppilaitaan Porin suomalaisesta yhteislyseosta.

Jalkaväkirykmentti 8:n reservin luutnantit Viljo Heinonen ja Tauno Nykänen rintamalla talvisodassa maaliskuussa 1940.KUVA: SA-KUVA

Myös talvisodasta on jäänyt Heinoselta kirjallista materiaalia, sillä hän laati reservin luutnanttina puolustusvoimille raportin jalkaväestä Summan puolustustaistelussa. Vaikka raportin lähestymistapa on puhtaan sotilaallinen, oli Summan murtuminen helmikuussa 1940 raskas kokemus myös Heinoselle. – Sanotaanhan niin, että vähiten puhuivat sodasta ne, jotka joutuivat rankimpiin paikkoihin, pohtii Jyrki Heinonen.

Albumikuvissa Jyrki Heinonen (s. 1935) isänsä harteilla vuonna 1936, sekä Porin suomalaisen yhteislyseon rehtori Viljo Heinonen 1951. KUVA: HEIKKI WESTERGÅRD

Vaikka Viljo Heinonen ei koskaan kertonut pojalleen sen enempää kirjastaan, uskoo Jyrki Heinonen pitävän sen suurelta osin paikkansa. Ihmetystä herättää kirjan lukuisat henkilöt ja tarkat kuvaukset päivittäisistä ruoka-annoksista.

Viljo Heinoselta jäi vanhoja muistiinpanoja, joissa on paperille piirretty Arkangelin ja Puolan kartat. – Isällä oli hyvä muisti. Hän oli myös matematiikan opettajana tarkka numeroiden suhteen.

Kirjan perusteella Viljo Heinosella oli pari romanssin poikasta sotamatkallaan. Jyrki Heinonen huomauttaa, että kyse oli enemmänkin katseista. Edes kädestä ei näissä romansseissa pidetty kiinni. – Ehkä isä kiinnitti nuorten naisten huomion, kun hän oli niin nuori ja lukiolaisena kouluja käynyt.

Kirjassa Viljo Heinonen saavuttaa sotakaveriensa suosion kirjoittamalla näiden puolesta kirjeitä. Venäjällä maaorjuus oli päättynyt vasta 1861 ja lukutaitokin olematonta. Jos jotain sotaretkestä Viljo Heinoselle jäi venäjän kielen taidon lisäksi, oli se kunnioittava suhtautuminen inkeriläisiä kohtaan.

Kirjassa Viljo Heinonen ihmettelee heimojen pieniä eroja, kuten sitä, että Inkerissä perunoita kutsuttiin omenoiksi ja omenia puuomenoiksi ja, että inkeriläisten karkein

kirosana oli ”hitto”. Arvioidaan, että ennen vallankumousta inkeriläisiä oli noin 190 000. Seuraavina vuosikymmeninä heitä vainottiin kuitenkin niin, että nykyään Venäjällä on noin 19 000 inkeriläistä. – Isällä oli ymmärtääkseni inkeriläisiä ystäviä, vaikka hän ei sitä mitenkään nostanut esille.

Viljo Heinonen menehtyi vuonna 1982, joten hän ei ehtinyt iloita presidentti Mauno Koiviston vuonna 1990 ilmoitusta antaa inkerinsuomalaisille mahdollisuuden tulla paluumuuttajina Suomeen. Myös Auli Heinonen muistaa puolisonsa isästä yhden erityispiirteen, joka kenties juontaa nuoruusvuosiin. Viljo Heinonen oli erittäin haluton kävelemään pieniäkin matkoja.

Heinosilla oli aikoinaan asunto Porin kauppatorin laidalla. Viljo Heinosen auton parkkipaikka oli mahdollisimman lähellä asuntoa, vaikka se ei aina ollut käytännöllisin ratkaisu.

– Ehkä Viljo ajatteli, että hän oli kävellyt elämässään ihan tarpeeksi.

Muistiinpanoissaan Viljo Heinonen laski kävelleensä vajaan vuoden aikana Arkangelin ja Puolan sotaretkillä yhteensä 4500 kilometriä.

Ikkunalaudalla vanhan sotatoverin tekemät muotokuvat Jyrki ja Viljo Heinosesta. Pikkuveli Jukan muotokuva on tämän kotona Helsingissä.KUVA: HEIKKI WESTERGÅRD

KUKA

Viljo Heinonen

Porin suomalaisen yhteislyseon lehtori 1932–1969 ja rehtori 1935–1969.

Lapset: Jyrki (synt. 1935) ja Jukka (synt. 1943).

Opinnot: Ylioppilas 1924 Turun lyseosta, filosofian maisteri Turun yliopistosta 1931.

Osallistui valkoisten puolella Suomen sisällissotaan ja vuoden 1919 Aunuksen retkikuntaan.

Jäi Aunuksessa venäläisten vangiksi. Oli sotavankeudessa ja pakkovärvättynä puna-armeijassa 1919–1921.

Kirjat: Pari vuotta Venäjän punaisten joukossa (1921), Kaksi vuotta kuolleena – elettyjä seikkailuja (1924) ja Lukujen 1-1000 neliöt ja neliöjuuret (1934).

Talvisodassa taisteli muun muassa Summassa Mannerheimin-linjalla Miljoonabunkkerin alueella. Reservin kapteeni.